

ESTUDI HISTÒRIC DE SA VINYETA

Antoni Camps Extremera

Octubre 2011

Antecedents i origen de Sa Vinyeta (1600-1839)

Degut a la destrucció de la documentació referent a la propietat rural i urbana durant el saqueig turc de Maó (1535) i de Ciutadella (1558), el govern de l'illa es veu en la necessitat d'inventariar de nou la propietat insular basant-se, a manca d'altres documents, en les declaracions jurades dels presumptes posseïdors. Les dades obtingudes es recolliren en el Capbreu de 1600¹. A part de les alqueries, el Capbreu recull una infinitat de petites propietats definides com a "horts", "camps", "vinyes" i "tanques" que es concentren, principalment, a les rodalies dels principals nuclis de població de l'illa.

El Capbreu de 1600 no cita Sa Vinyeta perquè encara no existia com a possessió però, per altra banda, fa referència al topònim *Tirasech* i a la possessió d'*el Rafal den Ballester*, que A. Ramis situa en el nord del terme de Ciutadella². En l'estudi dels alous del Capbreu de 1600 realitzat per A. Ramis, es cita que Juan Pelegrí té *"una viña propia del mismo situada en el paraje llamado de Tirasech en el norte del termino de Ciudadela"*³, que el donzell Juan Pons té *"una viña, y tres cercados a ella contiguos del dueño alodial; una viña de Gabriel Arenas; otra de Buenaventura Galiana; otra de Onofre Alatar y por fin otra viña, y un cercado de los herederos de Pedro Juan Ferrer; situadas todas estas fincas en el norte del Termino de Ciudadela, y paraje llamado Tirasech"*⁴, i que el Convent dels Socors dels frares agustins de Ciutadella té el domini d'*"el Rafal den Ballester con otros cercados, viñas, y propiedades, que no se expresan, situadas en el norte del Termino de Ciudadela"* a més d'*"una viña de Luis Millá; dos de Juanote Fornells; otra de Rafael Marques; otra de Francisco Canét; tres del mismo convento con dos cercados a ellas contiguos; cuyas fincas están situadas cerca el Rafal den Ballester en el norte del termino de Ciudadela"*⁵. A part també fa referència a que els Magnífics Juan i Ferrer Pons tenen el domini d'*"una viña de la herencia de Miguel Barcelo situada en el norte del termino de Ciudadela"*⁶, i que l'alou de la vídua Gerònima Martorell estava constituït per *"dos viñas, y dos cercados del Magnífico Pedro Ameller Donzél situado todo al norte de Ciudadela"*⁷.

En l'estudi del Capbreu d'A. Murillo es cita que el senyor directe del Rafal d'en Ballester és el mateix Convent del Socors; que Jerònia, vídua del donzell Joanot Xemenes, té el domini útil d'aquesta possessió, i que el Rafal d'en Ballester forma part de les terres de l'alou del qual el referit convent en té el domini directe⁸. Per altra banda, J. Jordà fa referència a que l'any 1615 el rei Felip III féu gràcia als frares de l'Ordre de Sant Agustí de Ciutadella, dels senyoriis directes dels *"camps d'en Bonet i dels horts de Tirasech"*⁹. I en un plet de 1677 en relació a uns horts denominats *Basetas* es diu que es troben en la part de *Tirasech* i que Tirassec confronta amb la possessió coneguda com *Rafal d'en Bonet*¹⁰.

En els Manifests de Béns de l'Arxiu Històric Municipal de Ciutadella de finals dels segle XVII es pot constatar la immensa riquesa que havia anat acumulant el noble Marc Olives Martí en el darrer quart d'aquest segle; concretament, el Manifest de 1679 cita que *"Lo magnífic noble i doctor Don March Olives Advocat Fiscal per sa Majestat que Deu guarda en esta illa de Menorca. Fonc arbitrat en credit de possessions, cases, vinya, hort i partides de cens així de diner com de forment en 35.000 Lliures"*¹¹, i el de 1681 que *"Lo magnífic noble Don March Olives Advocat Fiscal per sa Majestat fonc arbitrat conforme una llista que adverà en lo any 1681, 17.720 Lliures"*¹². Aquest patrimoni seria transmès als seus successors, el qual, com es veurà, inclouria dominis a Tirassec.

El Manifest de Béns de 1728 cita que Jaume Olives i Nadal, fill de Marc Olives Martí, posseeix *"un hort i tancas de Tirasech que corren per son comte avaluat tot segons arrendament anteriors (15 Lliures)"*, *"altres tancas contiguas ab lo anterior hort i tancas i vinya (18 Lliures)"* i *"2 altres tancas també contiguas estimadas en 8 Lliures"*¹³. El Manifest de 1743 cita *"Un hort a Tirasech i tancas, un hort i vinyeta i altres tancas vecinas al dit hort"*¹⁴ i, en el de 1753, *"Un hort i tancas a Tirasech, un hort i vinyeta a més tancas vesinas al hort"*, ambdós a nom de Jaume Olives i Nadal¹⁵.

En el Manifest de Béns de 1798 es registra *"Un hort reguiu Tirasech ab 6 quarteras terra"*¹⁶; el de 1799, *"Un hort reguiu ab 6 quarteras terra sembradura"*¹⁷, i el Manifest de 1803 fa referència a *"Un*

*hort reguiu ab 6 quarteras terra*¹⁸; tots ells apareixen a nom de Bernat Josep Olives i Martorell, nét de Jaume Olives i Nadal. En la relació jurada que presenta i signa Bernat Josep Olives i Martorell del producte dels seus béns i de les seves càrregues per fer el pagament de la contribució per cobrir les despeses extraordinàries derivades de la Guerra de la Independència, de 30 de desembre de 1812, declara que *“Tengo una huerta cita al Término de Ciudadela á la Quintana de Mar, con posesión de tierras, y deducidos semejantes gastos percibí en líquido 666 reales de vellón*¹⁹.

L'Estadística de Casanelo de 1818 cita que Marc Olives Olives, fill de Bernat Olives i Martorell, *“Posee en la quintana 6 q[uarteres] 3 b[arcelles] tierra secano. 2ª calidad, cuyo valor le gradua en 1300 [reals de velló]. Tiene 2 cabezas de ganado bacuno que se valua en 36 [reals de velló]. Produce cria bacuno...12 [reals de velló], cria de cerda...6-10 [reals de velló], queso o manteca...16 [reals de velló], 10 q[uarteres] de trigo...45 [reals de velló], 8 q[uarteres] de cebada...18 [reals de velló]”*. En la relació de cases existents en l'àmbit rural, en aquest document no consta que hi hagi en aquesta propietat cap habitatge²⁰.

Per altra banda, en el Manifest de Béns de 1821 queda referendat que Marc Olives Olives té enregistrat al seu nom *“6 quarteres, 3 barcelles, terra de segona qualitat a la Quintana de Mar”* i *“Un hort reguiu de primera qualitat de 3 almuds*²¹.

En un plet de 1839, segon el qual Marc Olives Olives acredita de manera fefaent i davant jutjat al Patrimoni Reial que disposa dels drets corresponents per cobrar tributs dels seus dominis, diu que és el *“poseedor de las Caballerias de Binidonayre, de Tirant y del Alodio de Tirasech”*, i que els heretà del seu pare, Bernat Josep Olives i Martorell²².

Després d'exposar aquestes dades documentals, podem afirmar que, a principis del segle XVII, els terrenys que actualment ocupa la finca de Sa Vinyeta formaven part d'un paratge conegut llavors amb el nom de Tirassec i que, amb tota probabilitat, es defineix en la baixa edat mitjana atès que les dades que proporciona el Capbreu de 1600 evidencien la clara continuïtat en el segle XVII de l'estructura de la propietat de l'illa que tingué lloc després de la conquesta de Menorca per part del rei Alfons III d'Aragó el 1287 i del Pariatge de 1301.

La manca de cartografies de l'època no ens permet conèixer els límits precisos de Tirassec però, per les dades exposades, es pot afirmar que es trobava al nord del terme de Ciutadella, i que confrontava amb la possessió des Rafal d'en Ballester, conegut després com a es Rafal d'en Bonet, una possessió que correspon a l'actual lloc des Rafal des Comte (conegut avui també amb el nom des Rafalet). Cal situar, idò, Tirassec entre aquesta possessió, la mar i el nucli urbà de Ciutadella, ocupant part de la zona que, a principis del segle XIX, s'identifica com *la quintana, la quintana de mar* i, més recentment, *dalt sa quintana*.

La zona que comprenia Tirassec estava constituïda per una sèrie de camps, tanques, vinyes i horts que, com tota propietat de l'època, quedava sotmesa a un doble domini: el directe i l'útil. El domini directe o alodial consistia en una sèrie de drets que es reservaven els senyors o beneficiaris d'aquest domini, com ara els drets de fadiga, de lluïsmes, del delme i el de capbreu respecte als emfiteutes o arrendataris d'aquestes terres. El domini útil d'una propietat facultava al seu posseïdor per a l'explotació de la terra, i s'adquiria mitjançant l'emfiteusi, és a dir, el contracte a través del qual una persona o emfiteuta posseïa a perpetuïtat – per a ell, per a la seva família o per als seus successors – el domini útil d'una finca pagant una pensió periòdica o cens, generalment anual, al senyor del domini directe; mitjançant aquest contracte, l'emfiteuta rebia el dret de gaudir del bé amb potestat de transmissió i facultat de sotsestablir la possessió, el dret d'hipotecar, alienar i dimitir.

Les dades que ens proporciona el Capbreu de 1600 ens indiquen que el Convent dels Socors dels frares agustins de Ciutadella gaudia del privilegi concedit pel rei de disposar del domini directe del Rafal d'en Ballester i d'una sèrie de terres situades en les rodalies d'aquesta possessió, en el paratge de Tirassec (el denominat alou del Convent dels Socors) i que el domini útil el tenien certes famílies en règim alodial, és a dir, que les rendes derivades del dret del lluïsmes, que

pagaven totes les alienacions a títol onerós i transmissions de propietat, i els censos que pagaven aquestes per explotar-les revertien en el Convent dels Socors.

Al llarg dels segles XIV i XV era norma, i es feia constar de manera explícita en els contractes, que no es podia alienar la terra ni les rendes a persones o institucions eclesiàstiques ni a persones del braç militar. Però, al llarg dels segles XVI i XVII, aquesta clàusula comença a desaparèixer dels contractes i es fa patent el progressiu augment d'adquisició de possessions en domini útil per part dels absentistes que les arrendaven a qui les treballava. L'apropiació del domini útil per al seu ulterior arrendament serà una mesura provisional que, amb el temps, esdevindrà la plena propietat de les terres. Aquest fet es pot constatar clarament a Ciutadella, on es fa patent al llarg del segle XVII la poca presència de pagesos emfiteutes i la progressiva acumulació del domini útil de moltes terres en mans dels estaments privilegiats, especialment de l'aristocràcia ciutadellenca. Una vegada consolidats els drets sobre la propietat després de la legalització que suposà el Capbreu de 1600, les famílies de l'aristocràcia ciutadellenca (tant l'antiga com la recent) tendeixen a establir des de mitjans del segle XVII una estratègia matrimonial adreçada a acumular propietats. Així mateix adquireixen els dominis útils que molts pagesos emfiteutes van alienant. En conseqüència, es creen uns grans patrimonis que les principals cases de la noblesa local, radicada a Ciutadella, volen vincular a un hereu, establint la successió fideïcomissària per evitar la dispersió de les propietats. Aquesta tendència s'accentuarà durant la segona meitat del segle XVII, quan la noblesa ciutadellenca es converteix en un estament cada cop més tancat i immobiliista, el que provoca que cada cop més els pagesos que treballen la terra esdevenen arrendataris dels vells emfiteutes, ara absentistes.

Les dades del Manifest de Béns de 1679 i de 1681 en relació als béns de Marc Olives Martí, deixen constància que aquest és posseïdor d'un gran patrimoni en terres i possessions i que, segons el Manifest de 1728, el seu fill, Jaume Olives de Nadal, té el domini d'unes terres a Tirassec que, amb tota probabilitat, havia rebut del seu pare. Aquestes dades ens indiquen que en la segona meitat del segle XVII, el domini útil de certes terres situades al paratge de Tirassec ja havien passat de mans dels pagesos emfiteutes a la família Olives de Ciutadella a través de les transaccions realitzades per Marc Olives Martí, el seu fill Jaume Olives de Nadal i, possiblement, pels seus antecessors, i que passaran després als seus successors, Gabriel Olives Squella, Bernat Josep Olives i Martorell i Marc Olives Olives. La possessió del domini útil d'aquestes terres per arrendar-les als pagesos que les treballen esdevindrà plena propietat dels Olives, amb el concepte actual de propietat emanat de la ideologia liberal, quan a l'any 1839 demostren davant del Patrimoni Reial que disposen dels drets per cobrar tributs dels seus dominis. Així, és en aquest moment quan el denominat alou de Tirassec esdevé plena propietat dels Olives de Ciutadella.

Hereves de les tanques, camps, vinyes i horts que configurarien en el seu moment el paratge i alou de Tirassec són les propietats de dimensions modestes que arriben al segle XIX i les primeres dècades del segle XX amb els noms des Garrigó, s'Hort des Notari, s'Hort de ses Bassetes, s'Hort de cala en Busquets, s'Hort d'en Mayans, s'Hort des Jutge, s'Hort d'en Juanillo o de sa Quintana de Mar, s'Hort des Fasser i, com no, Sa Vinyeta, entre d'altres petites propietats.

La gran fortuna que va amassar Marc Olives Martí al llarg de la seva vida i que, després, van passar als seus successors, es deu, en gran part, a l'heretat rebuda de part del seu pare i de part de la família de la seva mare, els Olives i els Martí respectivament.

L'estirp dels Martí cal buscar-lo en la il·lustre figura de Marc Martí Totxó (1531-1617). Després del saqueig turc de Ciutadella l'any 1558, amb el qual són capturats la seva mare i els seus germans Onofre i Beneta, els Magnífics Jurats de la Universitat General de Menorca elegeixen al jove clergue Marc Martí, juntament amb el reverend Jaume Arguimbau, com a síndic a la Cort. L'any 1563 és designat pel rei Felip II i pels jurats per gestionar a Constantinoble el rescat dels captius ciutadellencs en el referit assalt. La seva mare és alliberada poc després del saqueig a Marsella, i el seu germà Onofre i la seva germana ho són el 1561. El 1565, abans de retornar a Espanya, Felip II el nomena Paborde de Menorca; comença a regir l'Església de Menorca el 1567 i ocupa el càrrec fins a la seva mort. És el primer paborde de l'illa que resideix a Menorca, fet que continuarien els seus successors, i durant el temps que ocupa el càrrec treballa activament per a

l'erecció d'una seu episcopal a Ciutadella, ja que fins aleshores l'Església menorquina depenia del bisbat de Mallorca. La riquesa i el poder acumulats durant el temps que ocupa el càrrec de paborde de Menorca passen al seu germà Onofre, i després als seus nebots, els quals aprofiten el seu parentiu per incrementar encara més la seva fortuna, considerada en aquella època de les més grans de l'illa²³.

Onofre Martí Totxó (nascut abans de 1558 i mort el 1623), nomenat "cavaller" l'any 1594, es casa amb Joana Albacar Riudavets (nascuda cap a 1560/1565). L'hereu, Joan Martí Albacar (nascut el 1589), ennoblit amb el Real Privilegi de Noblesa de Sang el 1635, es casa amb Francisca Quart Gomila (1593-1652). De dita unió neix Joana Martí Quart (1612-1642), pubilla i hereva de la fortuna, que s'entroncarà amb la família dels Olives als casar-se amb Bernat Olives Ametller (1613-1648).

Fig. 1 i 2. Marc Martí Totxo (esquerra) i Bernat Josep Olives de Nadal (dreta).

L'estirp dels Olives comença amb els pròsper mercader maonès Marc Olives (nascut abans de 1558 i mort el 1583), casat amb Margalida Seguí (nascuda abans de 1558 i morta el 1590). La família Olives entroncarà amb dues riques famílies menorquines al casar-se el primogènit, Bernat Olives Seguí (nascut cap a 1552 i mort el 1602), amb Joana Vell Parets (nascuda abans de 1558 i morta el 1618), i la filla petita, Joana Olives Seguí (morta l'any 1621), amb l'hereu de la família Sancho de Maó, consolidant-se el seu estatus i la seva riquesa com a terratinents. Del matrimoni entre Bernat Olives Seguí i Joana Vell Parets neix Marc Olives Vell (1583-1632), que entroncarà amb l'aristocràcia ciutadellenca al casar-se amb Margalida Ametller Gomila (1588-1643). Marc Olives Vell serà afavorit per Felip IV amb el Reial Privilegi Militar de Cavaller el 1626, i seguint amb la tradició de les famílies aristocràtiques menorquines d'establir-se a la capital de l'illa, traslladarà la seva residència permanent de Maó a Ciutadella. L'hereu de la família Olives serà Bernat Olives Ametller (1613-1648), ennoblit amb el Reial Privilegi de Noblesa de Sang el 1636 i promotor de l'actual casa noble de la família situada davant la façana de la Catedral de Menorca.

De la unió entre Bernat Olives Ametller i Joana Martí Quart (1612-1642) neix Marc Olives Martí (1634-1692), que esdevé l'hereu de la fortuna de les famílies Olives i Martí. La privilegiada posició econòmica de Marc Olives Martí li permetrà obtenir una sòlida formació en dret i desenvolupar,

després, una destacada carrera política com a síndic dels Jurats a la cort de Madrid, amb la qual veurà incrementar el seu prestigi i, al llarg dels anys, la seva fortuna personal. Marc Olives Martí es casa primer amb Francisca Martí Cardona (1654-1668) i, després, amb Maria de Nadal Despujol (1558-1695). L'heretat de la família Olives passa al fill pòstum de Marc Olives Martí, Jaume Olives de Nadal (1692-1764), germà de Bernat Josep Olives de Nadal (1678-1715). Aquest es casa amb Marianna Squella Gomila (1691-1753). L'hereu Gabriel Olives Squella (1725-1759) es casa amb Rafaela Martorell Gomila (1731-1803), i el seu fill Bernat Josep Olives Martorell (1753-1815) és hereu del patrimoni acumulat per la seva família. Aquest darrer es casa amb Marianna Olives Olives (1766-1810), i l'hereu és el seu fill Marc Olives Olives (1782-1855), marit d'Eugènia de Vigo Squella (1790-1875) i pare de Bernat Josep Joaquim Olives i Vigo (1820-1895)²⁴.

Fig. 3 i 4. Plànol de Ciutadella i rodalies (esquerra) i detall dels horts de cala en Busquets del mateix plànol (dreta) datat del 1758.

Marc Olives i Olives i el seu fill Bernat Josep Olives i Vigo són els vertaders promotors del que avui coneixem com la finca de Sa Vinyeta. Bernat Josep Olives i Vigo es casa amb Maria de los Dolores de Magarola y de Sarriera (1832-1916) i ho deixa al primogènit Josep Olives Magarola (1861-1933). Després d'un primer matrimoni no reconegut per l'Església, que donarà lloc a la branca il·legítima dels Olives (la de la casa situada en la plaça Vella de Ciutadella), Josep Olives Magarola es casa amb Maria del Carmen Despujol Chaves (que morí el 1943). De la unió entre Josep Olives Magarola i Maria del Carmen Despujol Chaves no hi ha descendència, i el patrimoni familiar passa a la seva neboda Maria del Pilar Despujol i Pou (1894-1982), filla del germà de Maria del Carmen, la qual es casa amb Carles Olivar Olives (1887-1965). L'herència familiar passa al primogènit Josep Maria de Olivar i Despujol (nascut el 1916) i a la resta dels seus fills, els quals, l'any 1998, venen la finca de Sa Vinyeta a l'Ajuntament de Ciutadella²⁵.

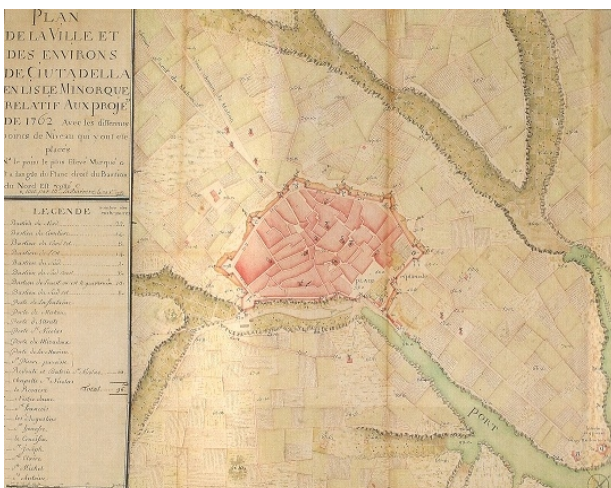

Fig. 5 i 6. Plànol de Ciutadella i rodalies (esquerra) i detall dels horts de cala en Busquets del mateix plànol (dreta) datat del 1762.

La cartografia del segle XVIII en proporciona algunes dades d'interès sobre els orígens de Sa Vinyeta. En els anys de la dominació francesa de l'illa (1756-1763) es van elaborar dos plànols del nucli emmurallats de Ciutadella i de les rodalies en els quals apareix representat amb bastant precisió el canaló de cala en Busquets i les terres que l'envolten, les quals, amb el temps, esdevindran l'actual finca de Sa Vinyeta. En el primer plànol, de 1758, el canaló de cala en Busquets es representa amb una trama que, inconfusiblement, ens confirma que en aquest moment l'indret es destinava a hort de reguiu i que, com ja es constata en la documentació històrica, aquest seria el vertader origen de l'explotació de Sa Vinyeta. En aquest plànol la zona destinada a horts queda delimitada pels penya-segats naturals del canaló, tot aprofitant la redossa i la fàcil captació d'aigua que aquest ofereix, i abraça des de la mateixa platgeta de cala en Busquets fins a una tanca immediata a un camí (que coincidiria amb l'actual camí des Garrigó i el primer tram del camí vell de Sa Farola). En els fons del canaló, i en un indret que coincidiria amb bastant precisió amb l'emplaçament de les actuals cases de Sa Vinyeta, hi ha representat un volum arquitectònic que presideix els horts²⁶.

En un plànol elaborat poc anys després, signat per La Barrère el 1761, el canaló de cala en Busquets és representat amb molt més detall, i ens permet constatar una primera organització dels espais agraris de l'hort situat dintre del barranquet. En aquest plànol els horts es segueixen representant en el llit del canaló i entre els dos penya-segats naturals que el delimiten, però amb la diferència de que hi ha un vial central que va de banda a banda del canaló des del qual parteixen diferents vials secundaris i perpendiculars a ell que compartimenten i organitzen els diferents espais agraris. El camí central que transcorre longitudinalment al llarg de tot el canaló posa en connexió una petita edificació de planta quadrada situada dintre del barranquet amb la petita platgeta de cala en Busquets; tot just al darrera, hi ha representada una edificació més gran amb planta en forma d'"L", que coincidiria amb la representada en el plànol de 1758 i que, amb tota probabilitat, correspondria als orígens de les actuals cases de Sa Vinyeta²⁷.

Fig. 7 i 8. Plànol de Ciutadella i rodalies (esquerra) i detall dels horts de cala en Busquets del mateix plànol (dreta) datat del 1782.

En el tercer plànol, signat per Blas Zapino l'any 1782 i elaborat durant la dominació espanyola del segle XVIII (1782-1798), es comença a intuir l'extensió del que esdevindria en el segle següent la propietat de Sa Vinyeta, que apareix representada com una zona d'arbres i d'horts situada dintre i als voltants del canaló de cala en Busquets i presidida per una edificació que es situa en l'indret de l'actual casat²⁸. Com es veurà, entre aquest darrera plànol i el de Miguel Sorà de 1860, aquest paratge patirà una completa transformació tot adoptant els límits i la fisonomia que coneixem actualment de Sa Vinyeta i del seu hort.

Consolidació i esplendor (1839-1970)

En la segona meitat del segle XVII, el règim de tinença indirecta de les terres comença a transformar-se, i el sistema de l'antic règim s'anirà substituint progressivament pel sistema de mitgeria. Aquest es generalitza al llarg del segle XVIII i es consolida de manera definitiva en el

segle XIX, esdevenint el sistema tradicional d'explotació del camp menorquí que ens ha arribat a l'actualitat. Com s'ha anat veient amb la família Olives a Tirassec, fet que es pot extrapolar a la resta de l'illa, els posseïdors del domini útil de les terres, és a dir, els emfiteutes, esdevenen progressivament absentistes, i els que treballen la terra en arrendataris dels anteriors. Els propietaris esdevenen els "senyors" de la finca i els pagesos que treballen la terra els "amos". D'aquesta manera el camp de Menorca passa a ser l'espai en el qual hi viuen les famílies pageses no propietàries i que queden subjectes a un acord amb el propietari, el "senyor", que es materialitza a través del contracte de mitgeria, segons el qual el pagès té plena responsabilitat de l'activitat agrícola i ramadera de l'explotació a canvi de la repartició de la producció resultant d'aquesta activitat a parts iguals amb la propietat.

En el segle XIX, l'activitat productiva del camp menorquí, desenvolupada a través del sistema de mitgeria en els "llocs", es basa en el cultiu intensiu de cereals (blat, ordi i civada) i es complementa amb una ramaderia de subsistència. Les propietats que reuneixen les característiques necessàries per afavorir el cultiu de productes d'hort i de reguiu (una ubicació redossada del vent i la fàcil captació d'aigua, principalment) s'especialitzen, a més, en aquest tipus de producció, sense deixar de banda el cultiu de blat i els productes que es deriven de la ramaderia. En el segle XIX, Sa Vinyeta esdevé un "lloc" més, amb totes les instal·lacions (casat, bouers, estables, pallissa, era, barraques, ponts, etc.) i sementers pròpies d'aquestes explotacions pel seu òptim funcionament, a més d'especialitzar-se en el cultiu de productes de l'horta que, com s'ha vist, és el vertader origen de la finca. En Sa Vinyeta, com en la major part de "llocs" de l'illa, el pagès i la seva família hi tenen la seva residència, i el propietari en recull la meitat del benefici resultant i, ocasionalment, hi va a passar certes temporades de l'any²⁹.

El costum dels propietaris d'anar a passar certs períodes de l'any a les seves millors finques, fenomen conegut com "anar a fer estada", es comença a constatar al llarg de la segona meitat del segle XVIII, fet que consolida en la primera meitat del segle següent i es generalitza a les acaballes del segle XIX i principis del segle XX. Aquest costum implicarà la construcció de noves edificacions o la progressiva modificació de les cases existents per adaptar-les a aquest nou ús.

Com s'ha vist, la finca de Sa Vinyeta té els seus orígens en unes terres destinades a horts que no tenien altra particularitat que situar-se en el canaló de cala en Busquets, estar bastant protegides de la tramuntana i disposar d'aigua suficient per cobrir les necessitats de conreu de productes d'horta. Les bones condicions orogràfiques del terreny, la qualitat i la fàcil captació de l'aigua del nivell freàtic mitjançant sínies i, sobretot, la seva immillorable proximitat amb el nucli urbà de Ciutadella que la fan visible des de molt punts, fan que, a principis del segle XIX, la finca esdevingui una de les propietats més valuoses des del punt de vista hortícola que té la família Olives i de demostració del seu nivell social, i a la qual hi dedicaran tots els seus esforços per cuidar-la i embellir-la. Així, la finca de Sa Vinyeta tal com la coneixem és concebuda amb un doble objectiu: el purament productiu, i el de ser lloc de gaudi i esbarjo dels propietaris. Al no haver-hi en els seus orígens cap habitatge acord amb les necessitats de ara té la família, els propietaris promouen la construcció d'una edificació de nova planta i de concepció volumètrica unitària que allotgi la casa de la família pagesa per una banda i l'habitatge ocasional de la família propietària per l'altra. Aquesta obra implica, a l'hora, la ordenació i planificació dels horts i la zona d'esbarjo de la família propietària, els jardins, a partir d'un horts ja existents, amb tots els elements d'obra i de fàbrica que actualment coneixem, amb l'objectiu d'ennobrir-la, deixar patent l'estatus de la família Olives i, a la vegada, poder-la gaudir.

El nom de la finca *Vinyeta* apareix per primera vegada en l'empadronament de l'any 1842, en el qual consta que hi està empadronada la família de Miquel Gorries Campins, l'"amo", i Joana Alba Benejam, "madona". Aquest matrimoni apareix enregistrat, juntament amb els seus fills, a la finca de Sa Vinyeta en els diferents empadronaments municipals realitzats durant el període comprès entre 1842 i 1859. Entre 1839 i 1841 aquest matrimoni resideix en el denominat "*Huerto de D. Marcos Olives*", fet que en indica que aquest era el nom amb el qual es coneixien aquestes terres abans d'adoptar el de Sa Vinyeta. La propietat coneguda com "*Huerto de D. Marcos Olives*" apareix per primera vegada en el padró de 1830, i tant en el padró d'aquest any com en els de 1833, 1934 i 1835 hi consta que la finca no està habitada³⁰.

En l'amillament de Miquel Sorà de 1860, el primer cadastre de concepció moderna realitzat a Menorca, la finca de Sa Vinyeta és propietat de Bernat Josep de Olives i Vigo, i hi recull un plànol detallat de la finca, en el qual ja hi apareixen representants la major part d'elements que actualment la configuren, tant les edificacions com la distribució dels horts i jardins que actualment caracteritzen aquesta explotació. Segons el llibre de registre de l'amillament, la finca té "Hortalisses, arbres fruiters, cereals i farratges (602,07); Regadius (52,32); Figueres de moro (16,72); Ametllers (50); Improductiu (105,84)", que confronta "Por el norte con tierras de Juan Lluch y de los herederos de Doña Juana Soliveras. Por el este con el predio Rafal den Bonet y con la huerta llamada Calam Busquets y por el sur y oeste con la playa, con el camino y con la Quintana de Mar.", i que té una cabuda de 840,45 ha de superfície, un valor de 8.800,00 pta. i una renda anual de 290,00 pta.³¹.

Fig. 9. Detall del plànol de l'Amillament de Miquel Sorà (1860) on apareix la finca de Sa Vinyeta.

Aquestes dades ens indiquen que la configuració de la finca tal com la coneixem avui dia (amb poques modificacions posteriors) és anterior a 1860. Com s'ha vist, la documentació cartogràfica certifica la presència d'una edificació en un indret proper al canaló de cala en Busquets de la qual en desconecem quin era l'ús donat i les característiques que tenia, però que aniria destinada, amb tota probabilitat, a la cura i al manteniment dels horts. I és possible que aquesta edificació destinada a cobrir les necessitats bàsiques de la propietat servís de punt de partida per a la construcció de l'actual casat i de les corresponents instal·lacions agropecuàries. És probable que la construcció de les cases i la planificació dels horts i jardins tinguessin lloc entre 1830 i 1860 i, més concretament, entre 1830 i 1839, essent en aquest darrer any quan la finca apareix per primera vegada amb una família pagesa al seu càrrec, però tampoc es pot descartar que la gran transformació s'iniciàs a partir del moment en que l'alou de Tirassec esdevé plena propietat dels Olives, és a dir a partir de la declaració de 1839. Sigui com sigui, Sa Vinyeta constarà com habitada a partir de 1839 i romandrà en ús de manera continuada fins a finals de la dècada de 1960.

Segons el padró municipal, entre 1839 i 1859 hi habita la família de Miquel Gorries Campins (1804-1880) i Joana Alba Benejam (1802-1858); entre 1861 i 1888, la família de Miquel Llabrés Salord (1817-1887) i Margarita Casasnovas Juanico (1822-1894); i entre 1889 i 1918, la família de Jaume Llabrés Casasnovas (1859-1940), fill dels anteriors, i Esperança Casasnovas Salord (1866-1943)³². A partir de 1919 hi viu la família de Sebastià Taltavull Bagur (1887-1949) i Joana Gener Llorens (nascuda el 1892) fins, al manco, l'any 1931 o, fins i tot, fins després de la Guerra

Civil. En el padró de 1940 consta que a Sa Vinyeta hi viu la família de Joan Taltavull Bagur (1890-1963), germà de l'anterior pagès, i Maria Moll Florit (1895-1972). Entre 1944 i 1949 hi viuen Onofre Benejam Moll (1913-2010), Joana Marquès Gener (1914-2003) i els seus fills. Entre 1950 i 1960 hi viu la família d'Antoni Bosch Anglada (1906-1999) i Francisca Gorries Mesquida (1909-1987). Els darrers pagesos amb contracte de mitgeria que habiten a Sa Vinyeta, entre 1961 i 1969, són Miquel Salord Capó (nascut el 1934) i Sisca Moll Arguimbau (nascuda el 1938). En el padró de 1970 ja apareix que Sa Vinyeta està deshabitada³³.

Quan l'Arxiduc Lluís Salvador (1847-1915), de la Dinastia Imperial dels Hasburg d'Àustria, visita la finca poc anys després de l'amillament, Sa Vinyeta és propietat encara de Bernat Josep de Olives i Vigo i l'explotació viu la seva època de màxima esplendor. Les obres realitzades pel seu avi i pel seu pare i, possiblement, amb aportacions seves, destinades a ennoblir la finca i deixar patent el poder de la família, causen l'efecte desitjat en la figura de l'Arxiduc, fet que queda patent quan diu que *“Lo más hermoso es, con todo, la Vinyeta de don Bernat Olives, con su vasto huerto y pequeño vivero de plátanos”*.

Fig. 10. Gravat dels horts i jardins de Sa Vinyeta de l'obra de l'Arxiduc Lluís Salvador d'Habsburg (1891).

Després de plasmar la impressió que li causà la primera visió de la finca, en la seva obra publicada per primera vegada a Leipzig l'any 1891 en fa una acurada descripció: *“Una de sus salidas conduce a la platgeta del puerto, en la que ha sido construido también un pequeño safareig. En el primer huerto han sido trazados pulcros viales enmarcados por mitjans y flanqueados de rosales y otros arbustos ornamentales, en tanto que en la parte de la derecha se extiende un campillo de vides. Anotamos la presencia de un gran algarrobo con mesa y asientos al pie, de un lentisco adosado a las rocas en el que ha sido practicado un asiento, y de un gran safareig de sólo cuatro palmos de profundidad, rodeado de exuberantes adelfas. Al final del huerto hay un banco, y a continuación una hermosa plantación de naranjos. Una conducción de riego atraviesa el huerto y distribuye entre diferentes canales el agua necesaria para los planteles. Otro safareig más pequeño y más hondo, surge ante nuestra vista en medio de un minúsculo y añoso olivar. Desde la terraza de la hermosa casa rosada se goza de una bella vista de Ciudadela y entorno, desde el denso macizo de acebuches que queda, de un lado, a los pies de aquella, y de la blanca Torre del Ram. La casa posee una torrecilla con cuatro ventanas en forma de arco de medio punto, y desde su terraza con balaustrada de pilastras torneadas se aprecia una perspectiva aún más extensa”*³⁴.

L'Arxiduc no descuida il·lustrar-ho amb dos gravats excel·lents: un ens ofereix una bella vista dels horts presa des de la zona reservada a l'esbarjo dels “senyors” del lloc; l'altre és una panoràmica de la ciutat des de la torre del casat de Sa Vinyeta.

Fig. 11. Gravet amb una vista de Ciutadella des de la torre de Sa Vinyeta, de l'obra de l'Arxiduc Lluís Salvador d'Habsburg (1891).

Aquesta descripció ens deixa constància de que en molts pocs anys (entre l'amillament i la visita de l'Arxiduc, no més de 10 anys de diferència), a Sa Vinyeta s'hi introdueixen noves espècies de cultiu. Aquest fet, en part, es pot deure al retrocés que experimenta el cultiu de la vinya per la plaga de fil·loxera que assolà Menorca i la resta d'Espanya entre 1800 i 1833 i, en major mesura, a la demanda creixent de nous productes per part de la població urbana. Açò dóna lloc al progressiu increment del prestigi de la finca i, per tant, de la família propietària davant la població, que durà parell el seu embelliment i la incorporació progressiva de més espècies ornamentals i de fruiters.

Al llarg de la primera meitat del segle XX, Sa Vinyeta funcionarà com una explotació més. Les penúries que sequiren a la Guerra Civil de 1936-1939 en mantenen la producció, emperò, les transformacions socials i econòmiques que es viuen en les dècades posteriors esdevenen, de manera progressiva, el fi de l'explotació. El sistema de mitgeria es manté a Sa Vinyeta fins a finals de la dècada de 1960, però el declivi d'aquesta manera tradicional d'explotar la terra comença a fer-se patent quan la producció deixa de ser rendible i quan no hi ha cap família pagesa que vulgui residir-hi per fer-se'n càrrec del lloc, a la qual cosa s'afegeix la progressiva salinització de l'aigua del seus pous.

En la dècada de 1940, Sa Vinyeta és per als Olives de "Davant l'Església" un més dels llocs rebuts per herència familiar que, com moltes altres propietats que heretaren dels seus predecessors, segueix donant-los prestigi i certs beneficis. Els temps, emperò, han anat canviant i el sistema de mitgeria es manté en les seves explotacions més que com una realitat econòmica rendible, com una inèrcia heretada d'èpoques passades que els ajuda, al manco, a mantenir-ne l'estatus de "senyors". Quan el contracte de mitgeria ja no és una sortida per a l'explotació de les terres de Sa Vinyeta i, conscients de les transformacions que ha experimentat la societat i l'economia ja a finals de la dècada de 1960, els propietaris, que sobreviuen majoritàriament dels ingressos derivats de les rendes de les seves propietats, opten pel lloguer i, finalment, per la venda de la finca per treure-ne el màxim de benefici d'unes terres fins aleshores poc productives.

En la postguerra, Sa Vinyeta és una explotació petita i de poca importància. Les dades en relació als impostos que els contribuents pagaven de les seves propietats l'any 1944, ens indiquen que

els terrenys de Sa Vinyeta (d'una extensió de 14 quarterades, que equival a 9 hectàrees, 94 àrees i 16 centiàrees) es seguien destinant al cultiu de productes de reguiu i de secà; dels terrenys destinat a reguiu, hi havia 2 quarteres, 3 barcelles i 5 almuds de cultiu d'hortalisses (1 hectàrea, 87 àrees i 20 centiàrees) i un almud de fruiters (1 àrea i 97 centiàrees). Del terreny de secà, hi havia 8 quarteres i 2 barcelles (5 hectàrees, 91 àrees i 90 centiàrees) de cultiu de cereals; i, a més a més, hi havia 3 quarteres més de terreny improductiu. Per altra banda, Sa Vinyeta disposava de bestiar de feina, que es limitava a un cavall per llaurar i sembrar, i bestiar de granja, que es constituïa de tres vaques per a la producció de llet, un porc de cria i un porc per a carn³⁵.

Fig. 12 i 13. Llit (esquerra) i detall de la capçalera (dreta) d'un dels dormitoris de ca n'Olives de "Davant l'Església", en el qual hi ha representat en marqueteria els horts i jardins de Sa Vinyeta.

A partir de la segona meitat de la dècada de 1940, el cultiu de blat en els sementers és substituït pel de farratge per al consum del reduït bestiar boví existent en el lloc. Els horts es segueixen cultivant amb fruiters i productes d'horta per al consum familiar, amb molt poc excedent per a la venda; i els "senyors" ja fa temps que no hi van a "fer s'estada", en benefici del seu més apreciat lloc de Ses Fonts Rodones, as Migjorn Gran. Els jardins romàntics de Sa Vinyeta, que són fruit d'una època ja passada, són gaudits pels propietaris en les seves esporàdiques visites a l'explotació i, malgrat que els mantenen com a zona d'esbarjo, la seva cura ja no és responsabilitat directa dels l'amos³⁶.

Les darreres famílies que hi van habitar ens donen un retracte molt viu de com era l'explotació i que es sembrava en els darrers anys de funcionament de Sa Vinyeta com a lloc.

En la dècada de 1950, en algunes tanques encara s'hi sembla blat, però aquest cultiu és substituït progressivament per menjar per al bestiar per que lo poca extensió de terra cultivable de la finca no el fan rendible. El bestiar es redueix a unes poques vaques, una bístia de cabestre, porcs i gallines. No hi ha ni bens ni cabres. Les vaques es munyen dues vegades al dia, i donen la llet necessària pel consum propi i per, cada dia, repartir-la pel poble. La feina de formatjar es limita a la producció d'uniques poques peces de formatge pel consum de la família pagesa, i en la dècada de 1960 ja es deixa de fer. Cada any es reserva algun vedell per a carn.

La bístia de cabestre (un matxo o una mula) s'empra per llaurar, i de les gallines s'obtenen els ous necessaris per a què "madona" faci tot tipus de cuinarons. Una vegada o dues a l'any es fan porcejades, i dels porcs sacrificats s'obté la carn i els embotits necessaris per al consum propi, el del "senyor" i per vendre l'excedent a les botigues del poble, i es reserven alguns porcellets també per vendre-los o per a la família. La major part dels galliners estan reservats al "senyor", on hi té faisans, gall d'indis, capons (especialment per Nadal) i coloms pel seu gaudi personal i, també, els cans de caça. Si en els anys 50 l'amo se n'ocupa d'aquest bestiar, en la següent ja ho fa un criat enviat pel "senyor".

La parcel·la situada davant del casat principal es destina a hort per al consum familiar i per a la venda; davant dels galliners hi creixen gingolers i alguna perera, i a la resta de la tanca s'hi

sembren tot tipus de productes de temporada (com ara albergínies, pebres, tomàtigs, carabassons...), tot tipus d'hortalisses i llegums i, també, menjar per al bestiar. En la tanca dels fons, hi ha magraners, figueres de moro, figueres de cristià, un llorer i alguns ceps. Tot just davant, hi ha dos fassers que, molt de tant en tant, donen alguns dàtils. A la tanca de s'era també s'hi fan tot tipus de productes d'estivada i de farratge per al bestiar (enclova, ordi, civada, veces, olivarda, alfals, cols, blat d'indi, trèvols, raigràs, etc.). L'era ja no s'usa per netejar i mesurar el blat, i ara l'"amo" hi bat i neteja manualment les llegums que produeix el lloc.

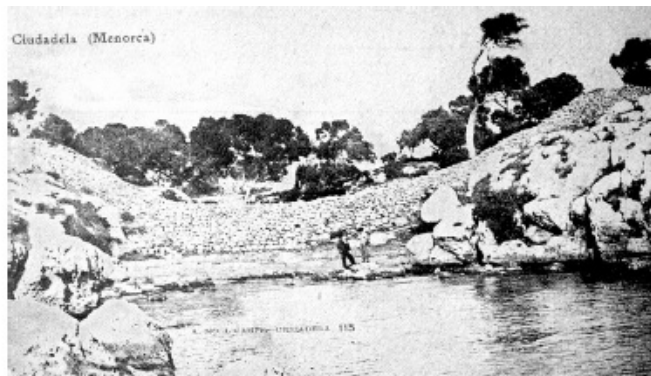

Fig. 14 i 15. Sa Vinyeta des de Cala en Busquets (esquerra) i vista general de la petita platgeta de Cala en Busquets (dreta), a principis del segle XX.

Fig. 16. Vista general de Ciutadella des de la torre del casat de Sa Vinyeta a principis del segle XX. En primer terme es veu la s'ina de l'hort i, al fons, els quarters d'Alfons XIII.

En els horts no hi ha un sol racó que no produeixi alguna cosa. En les veles més altes de l'hort principal hi ha nisprers, pruneres de diferents tipus i uns pocs tarongers; mentre que en la part més baixa hi ha filades de tot tipus de pereres i pomeres, a més de plataners i algun llimoner. A l'hort principal també s'hi sembra farratge, hortalisses (cols, lletugues, endívies, etc.), llegums (llenties, ciurons, faves, guixes, guixons, fesols, etc.) i tot tipus de tubercles (beta-raves, patates, monyacos, raveguins, etc.). A l'hort del canaló hi viuen algunes pereres, però és el lloc idoni per sembrar-hi certs productes d'estiu com síndries i melons i, com no, farratge pel bestiar. Al tram final del canaló, i fins a la mar, també s'hi sembra menjar per a les vaques. Cada dia es collen els fruits dels arbres de l'hort, i es duen a vendre al poble. Dues vegades a la setmana, "madona" s'atraca fins a la casa dels "senyors" per dur-los un paner ple de tot el que es produeix en el lloc.

Fig. 17 i 18. La propietària de Sa Vinyeta amb els seus fills en el banc del jardí, l'any 1935 (esquerra). La família d'Onofre Benejam Moll i Joana Marqués Gener, pagesos de Sa Vinyeta entre 1944 i 1949 (dreta).

Fig. 19, 20, 21 i 22. La família d'Antoni Bosch Anglada i Francisca Gorries Mesquida, pagesos de Sa Vinyeta entre 1950 i 1960.

En les tanques més allunyades hi ha arbres de secà, principalment ametllers. L'olivar de darrera els galliners serveix per a l'estada del bestiar, i només es collen els fruits de l'olivera que creixi al costat del casat ("s'Olivera des Senyor"). El camí que passa pels sementers ja no s'utilitza, i fa les funcions d'ametllerar.

En la zona dels jardins, i arreu de l'hort, hi ha tot tipus de plantes ornamentals. En la dècada de 1950, l'"amo" encara se'n cuida de les plantes del jardí, i aprofita quan dona aigua als fruiters i a tot el que creix a l'hort per regar-les, sempre comptant amb l'ajuda d'algun missatge o dels seus fills. En la dècada següent, no hi ha temps per tanta feina i el "senyor", que hi va de tant en tant a passejar o a fer la bereneta amb la família o els amics i ho vol cuidat, hi envia periòdicament un home per a que se'n faci càrrec. Allà hi creixen tot tipus de plantes decoratives: rosers de tots els

tipus i colors, dàlies, galants de nit, lliris de tota casta, setembrins, tulipes, assutzenes, etc.

En les dècades de 1950 i 1960, la planta del casat destinada als senyors està sempre deshabitada, i s'empra de magatzem del sobrant de la finca i per fer provisió. La família pagesa viu a la planta baixa, i fa la major part de la vida en el menjadoret i la cuina que hi ha davant de la sínia del casat.

El sistema de bombeig de l'aigua de les sínies ja ha estat electrificat en aquests moments, i sempre ha d'estar en funcionament. L'aigua de la sínia més allunyada de les cases s'ha anat tornat molt salmenca, i s'ha de barrejar amb la de l'altra sínia, de millor qualitat. A mitjans de la dècada de 1960, la qualitat de l'aigua dels pous de Sa Vinyeta ha empitjorat molt. L'elevat grau de sal que té en dificulta el creixement de tot el que allà s'hi havia anat sembrat fins a llavors. És en aquest moment quant Miquel Salord Capó, l'últim pagès de Sa Vinyeta, opta per deixar el lloc. Els propietaris, en un intent desesperat de mantenir-lo al front de l'explotació, fan excavar amb barrobí un pou nou a la zona de l'olivar. La qualitat de l'aigua dura poc més d'una setmana, i els pagesos es veuen obligats a abandonar la propietat definitivament.

A l'any 1970, a Sa Vinyeta ja no hi viu ningú³⁷, i roman abandonada durant alguns anys més.

Fig. 23. Plànol d'una part de la finca de Sa Vinyeta i de les rodalies de cala en Busquets per a la instal·lació d'una bateria militar poc abans de la Guerra Civil espanyola de 1936-1939.

El declivi d'un lloc (1970-1998)

Entre 1975 i 1987, els propietaris lloguen Sa Vinyeta a Manel Ametller Florit (1921-2001). Ambdues parts acorden, verbalment, que aquest en pot fer ús de les terres de la finca a canvi d'un censal anual i d'una quantitat prèviament estipulada dels productes resultants de l'explotació per al consum personal dels propietaris. Manel Ametller era tractant de bestiar (popularment "baratadero"), i l'interès per llogar Sa Vinyeta venia donada per la proximitat de les terres amb el

port, essent el lloc idoni per a l'estada i la cria del bestiar a l'espera poder-lo embarcar en els vaixells que després el transportaven a Mallorca i a la península. Manel Ametller realitza algunes millores substancials per obtenir aigua pel consum del bestiar. Quan el comerç de bestiar viu comença a decaure i l'edat ja no li permet continuar amb l'ofici, Manel Ametller en manté el lloguer durant uns anys més destinant les terres a hort d'esbarjo, on hi cultiva productes de reguiu per a la seva família i per omplir el paner de fruites i verdures estipulat per al consum dels propietaris.

Quan Manel Ametller decideix deixar Sa Vinyeta, els propietaris li exigeixen que l'alliberi de tot el que ha aportat a la finca durant tots els anys que l'ha tinguda llogada per no haver d'abonar la inversió realitzada, tot eximint al seu favor que l'hi han "deixada" per al seu ús i benefici personal (cal recordar que en cap moment es formalitza una escriptura de lloguer, el que deixa al llogater en completa desavantatge respecte als propietaris en cas de que aquest vulgui reclamar qualsevol tipus de contrapartida per la inversió que allà s'ha fet). Sense arribar a un acord que els beneficiï de manera equitativa, Manel Ametller es veu obligat a vendre el bestiar que hi té i, per despit, talla el subministrament elèctric de les sínies abans d'abandonar la finca³⁸.

Fig. 24. Fotografia aèria de Sa Vinyeta (1956).

És en aquest moment quan els propietaris cerquen un nou llogater. Josep Maria de Olivar i Despujol proposa al llavors pagès de la veïna explotació des Garrigó, Joan Moll Bosch, que se'n faci càrrec tot argumentant-li que vol mantenir la finca en ús per a què no estigui abandonada. Acorden verbalment un nou contracte d'arrendament segons el qual a canvi de que aquest pugui utilitzar les terres pel cultiu i l'estada del seu bestiar aboni anualment una quantitat prèviament estipulada a la propietat i aporti una petita part del producte resultant del cultiu de les terres per al seu consum. Una vegada formalitzat l'acord entre les dues parts, Joan Moll instal·la barreres en tots els portells, es responsabilitza del subministrament d'aigua a través d'un tub procedent des Garrigó i l'ajut d'un generador (qualsevol acord amb Manel Ametller per a restablir el subministrament elèctric per a l'extracció d'aigua de les sínies resulta infructuós), hi transporta el seu bestiar i s'encarrega del cultiu de la terra i del manteniment de les edificacions.

Arran de les visites que rep per part de diferents representants del Consistori i assabentat, després, de l'interès demostrat per l'Ajuntament de Ciutadella per Sa Vinyeta i, a més, essent coneixedor dels precedents amb l'anterior inquilí, Joan Moll Bosch acorda amb la propietat formalitzar un contracte escrit d'arrendament per legitimitzar l'ús que en fa de la finca. Joan Moll signa el mes de febrer de 1998 un contracte de precari, segons el qual en pot fer ús en concepte de préstec sense cap contrapartida per als titulars, una condició que dur parell que pugui ser rescindint a voluntat de la propietat³⁹.

La nova realitat de Sa Vinyeta durà parell, entre les dècades de 1970 i 1990, la transformació de l'antiga fisonomia de la finca per adaptar-la a l'ús preferent de cria i d'estada de bestiar. Aquesta transformació afectarà, especialment, a la zona dels hort i dels jardins. Les canalitzacions i les peces que delimitaven els camins i les parades són retirats i apilats en un racó de la finca per facilitar el pas dels tractors i del bestiar; tots els arbres fruiters són tallats fins a la soca, i la zona de jardí és abandonada.

Atesa la legislació urbanística vigent, l'Ajuntament de Ciutadella de Menorca redacta el Pla General d'Ordenació Urbana de Ciutadella, que és aprovat per la Comissió Insular d'Urbanisme de Menorca en sessió de 23 de març de 1988. La finca de Sa Vinyeta s'inclou dintre de la zona verda del sector C-3, qualificat com a Sòl Urbanitzable No Programat. Amb l'entrada en vigor de la llei orgànica 16/1985, de 25 de juny, de patrimoni històric espanyol, es redacta l'Inventari de Protecció del Patrimoni Històric de Ciutadella, que és aprovat per l'Ajuntament de Ciutadella en sessió de 10 de gener de 1991, el qual és inclòs en el Pla General d'Ordenació Urbana del municipi. El casat principal de Sa Vinyeta és catalogat com un Bé del Patrimoni Arquitectònic, assignant-li el grau màxim de protecció per l'interès global de l'edificació⁴⁰.

Els últims anys (1998-2011)

Durant l'alcaldia d'Assumpte Vinent Barceló, l'Ajuntament de Ciutadella aprova signar un primer conveni d'opció de compra de la finca de Sa Vinyeta amb els germans de Olivar Despujol, aparentment lliure de càrregues, gravàmens i arrendataris. Amb les mateixes condicions contractuals, el Pacte de Govern que succeeix a l'anterior equip, i presidit per l'alcalde Pau Lluís Lluç Mesquida, acorda en sessió de 26 d'abril de 1998 aprovar definitivament aquest conveni⁴¹, i la finca és adquirida definitivament per la Corporació per un import de 153.444.132 pta. (922.217,81 €)⁴².

Durant el procediment de compra, sembla que la propietat no posa en coneixement del comprador que Sa Vinyeta havia estat deixada des de feia anys a Joan Moll Bosch el qual, a canvi de poder gaudir dels terrenys de la finca pel cultiu personal i poder-hi tenir animals pel consum de la seva família i pagar, a més, un petit lloguer anual, es comprometia a fer-se càrrec del manteniment de la terra i de les diferents edificacions que allà hi havia, ja de sí molt abandonades i deteriorades pel pas del temps. Així, l'Ajuntament de Ciutadella inicia les gestions per condicionar Sa Vinyeta per a usos públics.

El 1999 es redacta un primer protocol per a la cessió de les cases i de les instal·lacions annexes

de la finca de Sa Vinyeta a l'administració autonòmica per a la construcció i la gestió posterior d'un alberg juvenil. El 21 de juny de 2000 es redacta un primer conveni entre ambdues parts, a través del Consorci Xarxa d'Instal·lacions de les Illes Balears, organisme adscrit de la Conselleria de Benestar Social del Govern de les Illes Balears, per iniciar el projecte. El 3 de desembre de 2001, el Consorci, amb la col·laboració tècnica del Col·legi Oficial d'Arquitectes de les Illes Balears, fa públic el concurs d'avantprojectes per a la construcció de l'alberg juvenil a Sa Vinyeta⁴³. L'avantprojecte guanyador és el presentat per l'equip de Barcelona format per Pep Ripoll i José Miguel Tizon⁴⁴.

Fig. 25 i 26. Ortofotos de les cases de Sa Vinyeta abans (esquerra) i durant (dreta) les obres de l'alberg juvenil.

Fig. 27 i 28. Ortofotos de les cases de Sa Vinyeta després de les obres de l'alberg juvenil (esquerra) i en l'actualitat (dreta).

A principis de 2002, i després d'haver-li transmès a l'alcalde la seva intenció de continuar gaudint de la finca, Joan Moll rep una notificació de l'Ajuntament de Ciutadella que li ordena que la desallotgi, una ordre que es nega a acatar tot al·legant la seva condició d'inquilí de Sa Vinyeta. Davant d'aquesta situació, el Consistori presenta una demanda judicial davant del Jutjat de Primera Instància N° 2 de Ciutadella el qual, en data de 6 de febrer de 2002, emet el dictamen de desnonar-lo tot concedint plens drets a l'Ajuntament per utilitzar la finca de Sa Vinyeta a partir del mes de maig de 2002, al·ludint a l'interès general per damunt del particular i entenent que amb la compra feta quedava extingit qualsevol contracte particular que hi pogués haver amb els anteriors propietaris. Mentre abandona la finca i treu tot el seu bestiar, presenta un recurs d'apel·lació davant l'Audiència Provincial de Palma. Mentrestant, el mes de maig de 2002, l'Ajuntament de Ciutadella signa amb la Conselleria de Benestar Social un nou protocol per promoure de manera coordinada entre ambdues administracions la construcció i la posterior gestió de l'alberg⁴⁵.

El 17 de setembre de 2002, l'Audiència Provincial revoca el dictamen favorable al Consistori i

estableix el dret de Joan Moll a utilitzar la finca atès que el contracte d'arrendament es considera vigent. El gener de 2003 li tornen les claus i en pren possessió. El litigi es perllonga durant uns mesos fins que, finalment, ambdues parts acorden rescindir el contracte a canvi d'una indemnització de 5.000 €⁴⁶.

Mentrestant, l'avantprojecte de construcció de l'alberg és tramès a la Comissió de Patrimoni Històric de Menorca atès l'interès històric de la finca i, en data de 28 de juny de 2002, es dona per informada restant a l'espera de la tramitació del projecte definitiu per poder donar la seva corresponent autorització⁴⁷. Per la seva banda, l'Ajuntament redacta un informe de valoració dels elements d'interès patrimonial de sa Vinyeta, amb data de 22 de juliol de 2002⁴⁸, i els serveis tècnics municipals elaboren un pla especial per definir els usos de la finca, en base al Pla General d'Ordenació Urbana de Ciutadella aprovat el 23 de març de 1988. El Pla Especial és aprovat provisionalment pel ple de l'Ajuntament de Ciutadella en sessió de 9 de gener de 2003⁴⁹, i és aprovat per la Comissió Insular d'Urbanisme de Menorca en sessió de 15 d'abril de 2003⁵⁰. L'objectiu del Pla Especial serà la regulació detallada de l'ordenació urbanística del Sistema General d'Espais Lliures adscrits al denominat sector C-3 del PGOU classificat com a Sòl Urbanitzable No Programat, que inclou la finca de Sa Vinyeta. Amb aquest Pla Especial s'acorda l'ús de les cases de Sa Vinyeta com alberg juvenil⁵¹, i es proposa com a ús compatible per als horts i jardins la instal·lació d'un jardí botànic amb plantes d'arreu del món, flora autòctona i flora etnobotànica⁵².

En sessió extraordinària de 5 d'agost de 2004, l'Ajuntament de Ciutadella aprova un nou conveni amb el Govern de les Illes Balears de cessió d'ús de part de la finca de Sa Vinyeta per a la construcció i la gestió de l'alberg. El conveni és signat amb la Xarxa Turisme Jove de les Illes Balears, organisme públic depenent de l'administració autonòmica i que substitueix a la Xarxa d'Instal·lacions de les Illes Balears. La Xarxa Turisme Jove passarà a anomenar-se, poc temps després, Consorci Turisme Jove de les Illes Balears amb la qual cosa, el 21 d'octubre de 2004, l'Ajuntament signa un nou conveni⁵³ amb aquest organisme públic i la Conselleria de Presidència i Esports del Govern de les Illes Balears, amb l'objectiu de cedir-los part dels terrenys de la finca durant un període de 30 anys per a la construcció i la gestió ulterior de l'anhelat alberg juvenil⁵⁴.

La conservació o no de les instal·lacions agropequàries i de les edificacions domèstiques annexes al casat principal de Sa Vinyeta restaven a criteri del projectista, i el projecte d'alberg juvenil de Josep Ripoll i Juan Miguel Tizón definí el seu enderrocament. S'aprova el projecte bàsic i s'autoritza la seva execució. L'Ajuntament de Ciutadella l'aprova en comissió de govern de 29 de setembre de 2004 i atorga la llicència municipal d'obres en sessió de 29 de desembre de 2004⁵⁵.

Les obres s'executen sota la direcció tècnica de l'arquitecte Josep Capó Cantallops i el constructor fou l'empresa Antonio Gomila SA. La construcció del nou edifici implica la destrucció d'una part important de les edificacions existents tot al·legant-se el seu deteriorament i la seva escassa rellevància històrica. A favor d'una arquitectura avantguardista acord amb els temps però, tal vegada, no en l'emplaçament, s'enderroquen totes les instal·lacions agropequàries del lloc i s'elimina part de les canalitzacions que partien de la sínia del costat del casat cap als horts i els jardins.

L'Alberg Juvenil de Sa Vinyeta és inaugurat per l'Honorable Sra. Maria Rosa Puig Oliver, Consellera de Presidència i Esports del Govern de les Illes Balears, i essent alcalde de Ciutadella el Sr. Llorenç Brondo Jover, el dia 12 de juliol de 2006. El projecte és guardonat pel Col·legi Oficial d'Arquitectes de les Illes Balears en el marc del Premis d'Arquitectura de Menorca com a Millor Obra i Millor Actuació en Edificis Existents l'any 2007.

Amb l'aprovació de la llei autonòmica 21/2006, de 15 de desembre, de traspàs de competències en matèria de Joventut del Govern de les Illes Balears als consells insulars, l'alberg i les instal·lacions de Sa Vinyeta passen a ser gestionades per l'Institut de la Joventut de Menorca (Injove), organisme públic depenent de la Conselleria de Cultura, Patrimoni, Educació i Joventut del Consell Insular de Menorca sota les directrius del Director Insular de Joventut. Després de diferents canvis polítics i de moltes discrepàncies a l'hora de definir els termes que regularien el

paper de les diferents administracions implicades en la cessió, l'ús, la gestió i el finançament de l'alberg, s'arriba a un acord i l'Ajuntament de Ciutadella aprova un nou conveni en sessió de 10 de juny de 2010 i el Consell Insular de Menorca en sessió de 10 de maig del mateix any. El nou conveni entre l'Ajuntament de Ciutadella, el Govern de les Illes Balears i el Consell Insular de Menorca es signa definitivament el mes de novembre en data de 15 de setembre de 2010⁵⁶ i es presenta públicament als mitjans de comunicació el 17 de novembre de 2010.

Fig. 29. Ortofoto per satèl·lit de Sa Vinyeta (2008).

Les actuacions per reconvertir la finca en un alberg juvenil deixen al marge qualsevol intervenció en els horts i jardins. El pla per reconvertir-los en un jardí botànic no s'arriben a tirar endavant i han restat abandonats des de la seva adquisició per part de l'Ajuntament fins el dia d'avui. Les obres de construcció de l'alberg juvenil van estar sotmeses a certes exigències per part de la Comissió de Patrimoni Històric de Menorca. A part de la conservació del volum del casat principal, la sínia i el safareig del costat, es va condicionar l'entorn més proper. Es van consolidar les dues portalades que, des de les cases (l'actual alberg), donen accés als horts, i a l'aixecament dels enderrossalls més visibles de la paret seca que separa la parcel·la on hi ha l'alberg dels horts pròpiament dits. L'execució de l'obra també es va centrar en la restauració de l'era del lloc i de dues barraques de porquim situades a poca distància d'aquesta.

Poc després de l'adquisició de la finca per part de l'Ajuntament de Ciutadella, l'any 2000 s'inicien les obres de construcció de la Ronda Nord de Ciutadella promogudes pel Govern de les Illes Balears⁵⁷. El projecte de construcció de la Ronda preveia la construcció d'un vial que posava en connexió aquesta ronda de circumval·lació amb el camí que dur a la zona d'estiueig de Sa Farola, el qual transcorria pel mig de les tanques de Sa Vinyeta. Malgrat que es prenen les mesures corresponents per tal d'excavar i protegir, després, el jaciment arqueològic de ses Talaies de n'Alzina de s'Hort d'en Toni Mercadal, situat a poca distància de Sa Vinyeta i afectat per la construcció de la referida carretera, les diferents administracions no adopten cap mesura per tal d'evitar la segmentació de la finca de sa Vinyeta en dos i la destrucció de la portalada i una part important del camí d'accés entre el nucli urbà i els jardins i les antigues cases del lloc. Davant d'aquest projecte, el Consell Insular de Menorca, organisme competent en matèria de patrimoni històric des de l'aprovació de la llei autonòmica 6/1994 de traspàs d'aquestes competències, informa que només el casat principal, recollit en el catàleg de patrimoni històric del PGOU de Ciutadella, resta sotmès a protecció específica.

L'adquisició de les terres i de les possessions més properes a cala en Busquets per part de certs

individus de Ciutadella, la construcció d'aquest vial de la Ronda Nord, la destrucció de part de la finca i el fet de que no es definís un projecte de recuperació per als horts i jardins de Sa Vinyeta, deixen en evidència quin era el destí que, entrat el segle XXI, es tenia reservat a l'antic alou de Tirassec. L'adquisició de Sa Vinyeta no estava motivada per a la recuperació d'una finca històrica i d'un entorn encara verge per a la seva conservació, sinó que era conseqüència d'un projecte molt més ambiciós i lucratiu que es pretenia portar a terme i que havien anat forjant certs promotors de Ciutadella: la reconversió de la petita platgeta de cala en Busquets en un port esportiu i la consegüent promoció d'un macroprojecte urbanístic al seu voltant. Amb aquest projecte, el casat de Sa Vinyeta, l'únic element protegit fins aleshores, restaria a poca distància del moll del port, la major part de les terres de la propietat es guanyarien a la mar i l'entorn restant esdevindria sòl susceptible de ser urbanitzat. Aquest projecte no s'ha arribat a portar a terme.

Fig. 30 i 31. Fotografia aèria de Sa Vinyeta en l'actualitat (esquerra). Fotografia de la presentació dels conveni de col·laboració entre les diferents administracions per a la gestió de l'alberg juvenil de Sa Vinyeta (dreta) (2010).

En els últims anys, mentre les administracions han anat dedicant els seus esforços en definir sota quins termes s'havia de signar el nou conveni de gestió i ús de l'alberg juvenil de sa Vinyeta, els jardins han estat pastura de la vegetació incontrolada i de l'abandó. L'any 2009, la Societat Històrica Arqueològica "Martí i Bella" del Cercle Artístic de Ciutadella, sota la presidència d'Albert Coll Arredondo, engega el projecte GIBET, basat en la participació voluntària dels ciutadans per a la recuperació dels béns etnològics de Menorca en greu perill de destrucció. Després de l'experiència pilot desenvolupada entre 2009 i 2010 i portada a terme de manera molt satisfactòria i amb un elevat grau de participació ciutadana en diferents béns situats en les rodalies de la Ronda Sud de Ciutadella, la Societat es posa com a repte per a la campanya 2010-2011 afrontar la recuperació dels emblemàtics horts i jardins de Sa Vinyeta.

Fig. 32 i 33. L'equip Gibet durant les tasques de recuperació dels horts i jardins de Sa Vinyeta (esquerra). Visita divulgadora de les tasques de recuperació portades a terme per l'equip Gibet (dreta).

Al tractar-se d'una intervenció d'envergadura i després de considerar que la participació de voluntaris no és suficient per tirar endavant aquesta iniciativa, es presenta un projecte al Govern Balear a través del Servei d'Ocupació de les Illes Balears per conformar un equip permanent que treballi en la recuperació dels jardins en jornada completa durant un període de sis mesos. Els treballs es desenvolupen entre els mesos d'octubre de 2010 i abril de 2011. Són presentats a l'administració, a les empreses i entitats col·laboradores i al públic en general en una jornada de portes obertes celebrada el dia 30 d'abril de 2011.

La crisi econòmica i la contenció de la despesa pública que se'n deriva no permeten executar una segona fase del projecte de recuperació dels horts de Sa Vinyeta amb les mateixes condicions que en l'exercici 2010-2011, i les tasques que es porten a terme entre 2011 i 2012 s'han d'adaptar als escassos recursos disponibles, tot centrant-se en la lloable tasca portada a terme pels voluntaris adscrits al grup GIBET⁵⁸.

Notes

¹Veure: RAMIS I RAMIS, Antoni (1826). "Memoria sobre las Caballerias y alodios de Menorca. Relación de los Alodios de Menorca con individualización de las fincas que cada uno comprende según el Cabreo General de 1600". *Noticias relativas a la isla de Menorca. Cuaderno 2*. Imprenta Serra. Maó [edició facsímil d'Edicions Nura, Ciutadella de Menorca, 1980]; VIDAL BENDITO, Tomàs (1969). "Evolución de la agricultura y de la propiedad rural en la isla de Menorca". *Revista de Menorca*, LX, 7a Època. Maó. Pàg. 5-46, 8-125, 151-180; MURILLO I TUDURÍ, Andreu (1988). "Emfiteusi i censal (Anàlisi socioeconòmica de l'explotació de la terra a la Menorca precapitalista)". *Meloussa*, 1. Maó. Pàg. 53-78.

²RAMIS I RAMIS, Antoni (1826). *op. cit.* Pàg. 31-32.

³RAMIS I RAMIS, Antoni (1826). *op. cit.* Pàg. 31 (dades extretes del foli 185 del Capbreu de 1600).

⁴RAMIS I RAMIS, Antoni (1826). *op. cit.* Pàg. 33 (dades extretes del foli 517 del Capbreu de 1600).

⁵RAMIS I RAMIS, Antoni (1826). *op. cit.* Pàg. 32 (dades extretes del foli 327 del Capbreu de 1600).

⁶RAMIS I RAMIS, Antoni (1826). *op. cit.* Pàg. 34 (dades extretes del foli 602B del Capbreu de 1600).

⁷RAMIS I RAMIS, Antoni (1826). *op. cit.* Pàg. 34 (dades extretes del foli 603 del Capbreu de 1600).

⁸MURILLO I TUDURÍ, Andreu (1988). *op. cit.* Pàg. 73.

⁹JORDÀ, Jaime (1712). *Historia de la Orden de S. Agustín en las islas de Mallorca y de Menorca*. València [reproducció facsímil d'Edicions Nura, Ciutadella de Menorca, 1978].

¹⁰Subhastes de 1677, núm. 4. Arxiu Històric Municipal de Ciutadella. Val a dir que el Rafal d'en Ballester fou conegut després amb el nom de Rafal d'en Bonet.

¹¹Manifest de Béns. Registre de propietats rústiques de 1679. Arxiu Històric Municipal de Ciutadella.

¹²Manifest de Béns. Registre de propietats rústiques de 1681. Arxiu Històric Municipal de Ciutadella.

¹³Manifest de Béns. Registre de propietats rústiques de 1728. Arxiu Històric Municipal de Ciutadella.

¹⁴Manifest de Béns. Registre de propietats rústiques de 1743. Arxiu Històric Municipal de Ciutadella.

¹⁵Manifest de Béns. Registre de propietats rústiques de 1753. Arxiu Històric Municipal de Ciutadella.

¹⁶Manifest de Béns. Registre de propietats rústiques de 1798. Arxiu Històric Municipal de Ciutadella.

¹⁷Manifest de Béns. Registre de propietats rústiques de 1799. Arxiu Històric Municipal de Ciutadella.

¹⁸Manifest de Béns. Registre de propietats rústiques de 1803. Arxiu Històric Municipal de Ciutadella.

¹⁹Contribució de Guerra de 1812-1813. "Relación jurada que presenta Dn. Bernardo Josef Olives y Martorell vecino de Ciudadela, del producto de sus bienes y de sus cargos para el pago de la Contribución Extraordinaria de Guerra", de 30 de diciembre de 1812. Arxiu Històric Municipal de Ciutadella. La versió digitalitzada d'aquest document ha estat facilitada, molt amablement, per Miquel Anglada.

²⁰Estadística de Casanelo. "Relación General del Reyno. Relación de la Riqueza Territorial del Término de Ciudadela, para la formación del Cuaderno de éste término, hallada por quinquenio compuesto de los años 1811 a 1815". Arxiu Històric Municipal de Ciutadella.

²¹Manifest de Béns. Registre de propietats rústiques de 1821. Arxiu Històric Municipal de Ciutadella.

²²"Expediente promovido por parte de D. Marcos Olives y Olives sobre acreditar ser el poseedor de las Caballerias de Binidonayre, de Tirant y del Alodio de Tirasech". Arxiu Històric Municipal de Ciutadella.

²³Dades extretes de: SASTRE PORTELLA, Florenci *et al.* (2003) "Fills Il·lustres de Ciutadella de Menorca". *Arxiu Històric Municipal*, 1. Ajuntament de Ciutadella de Menorca i Institut Menorquí d'Estudis. Ciutadella de Menorca. Pàg. 72-82.

²⁴Dades extretes en part de: MARTÍ I CAMPS, Fernando (1986). "Heráldica en Menorca y su vinculación con la historia de la isla". *Revista de Menorca*, LXXVII, 7a època, 1r trimestre. Maó. Pàg. 285-335, 397-511; de l'obra manuscrita i inèdita de Rafael Bosch Febrer "Apuntes genealógicos de la familia Olives" (Ciutadella, 1926); i de l'obra manuscrita i inèdita de Fernando Martí Camps "Genealogias nobiliarias", cedida molt

amablement per Miquel Anglada. Les dades de naixement i de defunció de la genealogia de la família Olives s'han extret de la documentació referent a baptismes i defuncions del segle XVI al XX existent en l'Arxiu Diocesà de Menorca. S'ha comptant amb la inestimable col·laboració de Marc Pallicer Benejam, de l'Arxiu Diocesà de Menorca, i Florenci Sastre Portella, de l'Arxiu Històric Municipal de Ciutadella. Per als personatges de Marc Olives Martí i Maria de Nadal Despujol i de la seva descendència directa, especialment de Bernat Josep Olives de Nadal, veure: MARTÍ CAMPS, Fernando (1987). "El noble, magnífico y reverendo señor don Bernado-José Olives de Nadal (1678-1715): Una vida azarosa, breve y bien aprovechada". *Revista de Menorca*. Maó. Pàg. 313-373; AMORÓS PORTOLÉS, José Luís (1990). *Brujas, médicos y el Santo Oficio. Menorca en la época del Rey Hechizado*. Institut Menorquí d'Estudis i Torre del Puerto. Menorca; AMORÓS, José Luís *et al.* (1993). *Europa 1700. El Grand tour del menorquín Bernardo José*. Institut Menorquí d'Estudis i Ediciones del Serbal. Barcelona/Maó; AMORÓS, José Luís i CANUT, Mª Luisa (1995). *Lo que vió Bernardo José en su viaje por Flandes, Holanda y sur de Inglaterra*. Ministerio de Asuntos Exteriores. Dirección General de Relaciones Culturales y Científicas i Institut Menorquí d'Estudis. Madrid/Maó. AMORÓS, José Luís (1999). *Al creuer de la història. L'època i la vida de Bernat Josep Olives de Nadal*. Institut d'Estudis Baleàrics i Institut Menorquí d'Estudis. Palma de Mallorca. Per a la figura de Marc Olives Martí veure també: RAMIS I RAMIS, Juan (1817). *Varones Ilustres de Menorca y noticia de los apellidos que más se han distinguido en ella*. Imprenta de Serra. Maó. Pàg. 153 [edició facsimil d'Edicions Nura, Ciutadella de Menorca, 1989].

²⁵La recerca de la documentació històrica existent en l'Arxiu Històric de Ciutadella ha estat realitzada per Antoni Camps Extremera i Montserrat Vivó Sastre, tot comptant amb la inestimable col·laboració i implicació de Florenci Sastre Portella, arxiver de l'Arxiu Històric Municipal de Ciutadella. El nostre agraïment per les facilitats donades i per l'interès demostrat en la nostra recerca.

²⁶*Plan et profils de la ville de Ciutadella en l'isle de Minorque, avec ses environs 1758*.

²⁷*Plan de la ville et des environs de Ciutadella en l'isle Minorque relatif aux projets de 1762*, de La Barrère, de 25 d'agost de 1761.

²⁸*Plano de Ciutadella y de sus contornos*, de Blas Zapino, de 29 de juliol de 1782 (amb una còpia de 2 de març de 1799).

²⁹En relació amb el sistema de funcionament d'una explotació rural tradicional menorquina, i sobre els diferents elements etnològics i edificacions que s'integren en un "lloc" prototipus, veure: BONET, A. - CAMPS EXTREMER, A. - MOLL, M. - SINTES, H. - VIDAL, T. (1999). "Activitats productives tradicionals. 1. La pagesia". A: VIDAL, J.M. [dir.]. *Enciclopèdia de Menorca. Antropologia I* (tom XIV). Obra Cultural de Menorca. Menorca; CAMPS EXTREMER, A. (2003). "La arquitectura rural en piedra seca de Menorca (Balears). I Congreso Nacional de Arquitectura Rural en Piedra Seca. Zahora. *Revista de Tradiciones Populares*, núm. 38. Diputación Provincial de Albacete. Albacete. Pàg. 723-747; CAMPS EXTREMER, A. (2006). "La actividad productiva tradicional del campesinado menorquín". *Revista NARRIA. Estudios de Artes y Costumbres Populares*, núm. 109-110-111-112. Museo de Artes y Tradiciones Populares i Universidad Autónoma de Madrid. Madrid. Pàg. 24-32; CAMPS EXTREMER, A - CARBONERO, M.A. - FLORIT NIN, F. - GINARD, A. - LÓPEZ, A. - MASCARÓ, J. - MARCARÓ, M. - MOLL, M. - MURILLO, J. - PORTELLA, J. - RAMIS, A. - SALORD, J.P. - TRIAY, J. (2007). "Activitats productives tradicionals. III. Artesania i Oficis". A: VIDAL, J.M. [dir.]. *Enciclopèdia de Menorca. Antropologia II / Volum I: El món de la pesca. Artesania i Oficis* (tom XV-I). Obra Cultural de Menorca. Menorca. Pàg. 115-232; CAMPS EXTREMER, A. I ELORDUY, J. (1998). *El camp de Menorca. Patrimoni etnològic construït*. Consell Insular de Menorca, Ajuntament de Ciutadella i "Sa Nostra" Obra Social i Cultural. Palma de Mallorca; JORDI, V. I TALTAVULL, E. (1979). "Arquitectura rural de Menorca". *Separates de l'Enciclopèdia de Menorca*, 1. Obra Cultural de Menorca. Maó; PONS OLIVES, LL. (coord.) (2002). *De pedra, de cases i cantons, cantons i pedrera, pedrera i marès, marès i pedra, pedra i roca, roca i vida*. Centre d'Estudis Locals d'Alaior. Alaior; VIDAL BENDITO, T. (1972). "La casa rural y la arquitectura tradicional menorquinas". *Boletín de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Palma de Mallorca*, núm. 675. Palma de Mallorca.

³⁰En l'Arxiu Històric Municipal de Ciutadella no hi ha "Padrón General" en els anys 1836 i 1837, i en el de 1838 no hi ha empadronament en l'àmbit rural. Per altra banda, en els "Compliments Pasquals de Ciutadella" del període 1804-1830, de l'Arxiu Diocesà de Menorca, no consta l'existència de cap explotació identificada amb el nom de "Huerto de D. Marcos Olives" o "Viñeta", fet que fa pensar que fins aquest moment no estava habitada.

³¹Amillament de Miguel Sorà de 1860. Arxiu Històric Municipal de Ciutadella.

³²Dades extretes del padrons municipals d'entre 1839 i 1918. Arxiu Històric Municipal de Ciutadella. Les dades de naixement i de defunció dels membres d'aquestes famílies s'han extret de la relació de baptismes i defuncions de la Catedral de Menorca i de l'església de Sant Francesc dels segle XIX i XX. Arxiu Diocesà de Menorca.

³³Padrons municipals de 1919 a 1931, i de 1940-1944, 1950, 1955, 1965 i 1970. Arxiu Històric Municipal de Ciutadella. Les dades de naixement i de defunció dels membres d'aquestes famílies s'han extret de la relació de baptismes i defuncions de la Catedral de Menorca i de l'església de Sant Francesc dels segle XIX i XX de l'Arxiu Diocesà de Menorca i de la documentació disponible en el Registre Civil de Ciutadella. Algunes de les dades més recents de defunció han estat proporcionades per familiars.

- ³⁴HABSBURG, Lluís Salvador (1982). *La isla de Menorca en texto e imágenes*. Caixa de Balears "Sa Nostra". Palma de Mallorca [traducció de l'original alemany publicat en 1890-1891].
- ³⁵"*Contribución Territorial del Término de Ciudadela. Riqueza rústica*" de 1944. Arxiu Històric Municipal de Ciutadella. Aquestes dades han estat facilitades per Miquel Anglada.
- ³⁶Les dades sobre la finca de Sa Vinyeta en la dècada de 1940 han estat proporcionades per Antoni Benejam Marquès, fill d'Onofre Benejam Moll i Joana Marquès Gener (pagesos de Sa Vinyeta entre 1944 i 1949), en una entrevista mantinguda el dia 13 de desembre de 2010. De la seva infància a Sa Vinyeta, Antoni Benejam recorda molt especialment els intents del seu pare de sembrar arròs en els horts i de com els soldats dels quaters d'Alfons XIII anaven a demanar-los feina per treure-se uns petits ingressos com a hortolans en el temps que tenien lliure.
- ³⁷Dades proporcionades per Guillem i Joana Bosch Gorries, fills de Antoni Bosch Anglada i Francisca Gorries Mesquida (pagesos de Sa Vinyeta entre 1950 i 1960), al llarg de dues entrevistes mantingudes els dies 15 i 16 de desembre de 2010; i per Miquel Salord Capó i Sisca Moll Arguimbau, pagesos de Sa Vinyeta en la dècada de 1960, en una entrevista realitzada el dia 15 de desembre de 2010.
- ³⁸Dades proporcionades per Mª Angeles Ametller Torres, filla de Manel Ametller Florit, en una entrevista mantinguda el dia 14 de desembre de 2010.
- ³⁹Dades proporcionades per Joan Moll Bosch i Francisca Pons Fedelich, la seva dona, en una entrevista mantinguda el dia 24 de novembre de 2010.
- ⁴⁰*Pla General d'Ordenació Urbana de Ciutadella. Normativa*, aprovat per l'Ajuntament de Ciutadella en sessió de 23 de març de 1988 i amb modificacions aprovades amb posterioritat. El *Catàleg de Protecció del Patrimoni Històric de Ciutadella* va ser inclòs posteriorment en el PGOU de Ciutadella, essent aprovat en sessió de 10 de gener de 1991. Segons aquest inventari, la casa de Sa Vinyeta resta catalogada amb el núm. 77 i el codi VIN-A1, amb el grau d'interès 1. Atesa la normativa que regula aquest catàleg, els edificis amb el grau 1 gaudeixen de la màxima protecció pel seu interès global, i la seva protecció afecta a tot l'element, tant les façanes i volums exteriors com la disposició general de la distribució interior. Els canvis d'us i transformacions permeses pel PGOU estan sempre condicionades a la conservació íntegra de tots els elements de l'edifici catalogat, inclosos la distribució interior de les sales més importants i representatives, com són els accessos, les escales i les sales nobles. Les possibles ampliacions no poden rompre el sentit global de l'edifici ni poden afectar en cap cas a la façana principal ni al conjunt de la resta de façanes en els edificis de concepció unitària.
- ⁴¹L'opció de compra es va fer a través d'escriptura pública, signada davant del notari Sr. Arroquia Garrido, de 5 de juny i de 20 d'agost de 1998.
- ⁴²Esripturada en el Registre de la Propietat en el Tom 1663, foli 223, finca 5435, inscripcions 4^a i 5^a.
- ⁴³"*Concurs de Treballs d'Arquitectura convocat pel Consorci Xarxa d'Instal·lacions de les Illes Balears de la Conselleria de Benestar Social del Govern de les Illes Balears*" i "*Concurs d'avantprojectes arquitectònics per al futur alberg juvenil de Sa Vinyeta, de Ciutadella de Menorca*". Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Ciutadella.
- ⁴⁴"*Anteproyecto futuro albergue en Sa Vinyeta. Ciutadella*", de Pepe Ripoll i José Miguel Tizón. Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Ciutadella.
- ⁴⁵"*Protocol per a la construcció de l'alberg juvenil a la finca de Sa Vinyeta a Ciutadella de Menorca*" de 10 d'abril de 2002. Arxiu administratiu de l'Ajuntament de Ciutadella. Regidoria d'Educació.
- ⁴⁶Informació proporcionada per Santiago Saura Pradas, secretari de l'Ajuntament de Ciutadella de Menorca, amb dades extretes de la documentació existent en l'arxiu administratiu de la referida administració, i les proporcionades per Joan Moll Bosch i Francisca Pons Fedelich en una entrevista mantinguda el dia 24 de novembre de 2010.
- ⁴⁷Acord de la Comissió de Patrimoni Històric de Menorca de 28 de juny de 2002 en base a l'"*Informe que eleva M. Cristina Rita, cap del Servei de Patrimoni, al president del CPHM, en relació amb l'avantprojecte d'alberg en Sa Vinyeta*". Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Ciutadella.
- ⁴⁸"*Informe tècnic de valoració dels elements d'interès patrimonial de la finca de Sa Vinyeta de Ciutadella propietat de l'Ajuntament de Ciutadella*" de 22 de juliol de 2002, redactat per Antoni Camps Extremera, Director-conservador del Museu Municipal de Ciutadella. Arxiu Administratiu del Museu Municipal de Ciutadella.
- ⁴⁹"*Pla Especial d'ordenació d'espais lliures públics, alberg juvenil i jardí botànic a Sa Vinyeta*" aprovat inicialment el 29 de setembre de 2002 i aprovat provisionalment el 9 de gener de 2003. Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Ciutadella.
- ⁵⁰"*Aprovació definitiva del Pla Especial d'ordenació d'espais lliures públics, alberg juvenil i jardí botànic a la finca de Sa Vinyeta, al terme municipal de Ciutadella*", acord de la Comissió Insular d'Urbanisme de Menorca de 15 d'abril de 2003. Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Ciutadella.
- ⁵¹"*Albergue en Sa Vinyeta, Ciutadella, Menorca. Proyecto Básico y Ejecutivo. Febrero de 2003*". Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Ciutadella.
- ⁵²"*Proposta de jardí botànic a Sa Vinyeta (Ciutadella)*" i "*Pla Especial d'ordenació d'espais lliures públics, alberg juvenil i jardí botànic a Sa Vinyeta*". Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Ciutadella.
- ⁵³"*Conveni de Cessió per part de l'Ajuntament de Ciutadella al Consorci Turisme Jove de les Illes Balears,*

de la finca anomenada Sa Vinyeta per a la construcció de L'Alberg Juvenil de Sa Vinyeta” de 21 d'octubre de 2004. Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Ciutadella. Regidoria d'Educació.

⁵⁴Les dades administratives han estat extretes de l'Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Ciutadella, i de les informacions i facilitats proporcionades per Pilar Simó, tècnica de la Regidoria d'Educació, Marisa Bals, del Patronat d'Escoles Infantils, i Marc Pallicer Benejam, responsable de l'Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Ciutadella.

⁵⁵“Albergue en Sa Vinyeta, Ciutadella, Menorca. Proyecto Básico y Ejecutivo. Febrero de 2003”, aprovat definitivament per l'Ajuntament de Ciutadella en sessió de 29 de setembre de 2004. Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Ciutadella.

⁵⁶“Conveni de col·laboració entre el Consell Insular de Menorca, l'Ajuntament de Ciutadella i el Govern de les illes Balears, mitjançant el Consorci Turisme Jove, per determinar les condicions de cessió, ús, gestió i finançament de l'alberg juvenil de Sa Vinyeta” de 15 de setembre de 2010. Dades facilitades per Pilar Simó, de la Regidoria d'Educació de l'Ajuntament de Ciutadella, Tita Bosch, de l'Àrea de Joventut de l'Ajuntament de Ciutadella/Punt Jove de Ciutadella, i Susana Pérez, de l'Institut de Joventut de Menorca del Consell Insular de Menorca.

⁵⁷La venda de les terres afectades per la construcció d'aquest vial de la Ronda Nord van revertir en els antics propietaris de Sa Vinyeta, ja que la transacció es va realitzar poc abans de que els antics propietaris i l'Ajuntament de Ciutadella formalitzassin el contracte de venda de la finca. D'aquesta manera, els antics propietaris es van alliberar de l'obligació acordada en la transacció amb el Govern Balear de reconstruir les parets seques que confrontaven amb la referida carretera, tasca que, fins a la data d'avui, no s'ha arribat a executar.

⁵⁸En la recerca de la identitat i la localització de les darreres famílies que van estar a Sa Vinyeta, volem agrair les informacions i les gestions realitzades per Albert Coll Arredondo, Maria Cabrisas, na Mari d'en “Felitus”, en Rafel de Ses Tavernes i Madona de Sa Marjal Vella. Per accedir a certes informacions administratives hem d'agrair les facilitats proporcionades per: Joan Febrer, Director Insular de Joventut del Consell Insular de Menorca; Antoni Anglada Comella, Regidor d'Esports, Neteja Viària i Joventut de l'Ajuntament de Ciutadella; i Joan Marquès Coll, Conseller d'Ordenació del Territori del Consell Insular de Menorca. Les fotografies antigues han estat proporcionades, molt amablement, per: Toni Benejam, Joana Bosch, Jaume Fedelich, Simón de Olivar i Despujol, Albert Coll Arredondo i Quico Coll.

Llistat i procedència de les fotografies, els plànols i les il·lustracions

Fig. 1. Retrat a l'oli de Marc Martí Totxo. Estret de: SASTRE PORTELLA, Florenci *et al.* (2003) “Fills Il·lustres de Ciutadella de Menorca”. *Arxiu Històric Municipal*, 1. Ajuntament de Ciutadella de Menorca i Institut Menorquí d'Estudis. Ciutadella de Menorca. Pàg. 72. Aquest forma part de la galeria de Fill Il·lustres de Ciutadella ubicada en el Saló Gòtic de l'Ajuntament de Ciutadella, i és una còpia del retrat del mateix personatge propietat de la família Olives “de Davant l'Església”.

Fig. 2. Retrat a l'oli de Bernat Josep Olives de Nadal, propietat de la família Olives “de Davant l'Església”. Estret de la portada de: AMORÓS, José Luís *et al.* (1993). *Europa 1700. El Grand tour del menorquín Bernardo José*. Institut Menorquí d'Estudis i Ediciones del Serbal. Barcelona/Maó

Fig. 3 i 4. *Plan et profils de la ville de Ciutadella en l'isle de Minorque, avec ses environs 1758*. Fotografia facilitada per Florenci Sastre Portella.

Fig. 5 i 6. *Plan de la ville et des environs de Ciutadella en l'isle Minorque relatif aux projets de 1762*, de La Barrère, de 25 d'agost de 1761. Fotografia facilitada per Florenci Sastre Portella.

Fig. 7 i 8. *Plano de Ciutadella y de sus contornos*, de Blas Zapino, de 29 de juliol de 1782 (amb una còpia de 2 de març de 1799). Fotografia facilitada per Angel Roca Vidal.

Fig. 9. Detall del plànol de l'Amillament de Miguel Sorà de 1860, dipositat en l'Arxiu Històric Municipal de Ciutadella, on apareix representada la finca de Sa Vinyeta. Fotografia d'Antoni Camps Extremera.

Fig. 10. Gravat dels horts i jardins de Sa Vinyeta. Estret de: HABSBURG, Lluís Salvador (1982). *La isla de Menorca en texto e imágenes*. Caixa de Balears “Sa Nostra”. Palma de Mallorca [traducció de l'original alemany publicat en 1890-1891]. Pàg. 248.

Fig. 11. Gravat de la vista de Ciutadella des de la torre del casat de Sa Vinyeta. Estret de: HABSBURG, Lluís Salvador (1982). *La isla de Menorca en texto e imágenes*. Caixa de Balears “Sa Nostra”. Palma de Mallorca [traducció de l'original alemany publicat en 1890-1891]. Pàg. 209.

Fig. 12. El llit del segle XIX existent en un dels dormitoris nobles de Ca n'Olives “de Davant l'Església”, en el qual hi representat en marqueteria una vista dels horts i jardins de Sa Vinyeta. Fotografia realitzada per Antoni Camps Extremera i Albert Coll Arredondo gràcies a les facilitats i l'amabilitat dels Srs. Simón i José Maria de Olivar i Despujol i la seva família.

Fig. 13. Detall de la capçalera del llit del segle XIX existent en un dels dormitoris nobles de Ca n'Olives “de Davant l'Església”, en el qual hi representat en marqueteria una vista dels horts i jardins de Sa Vinyeta. Fotografia realitzada per Antoni Camps Extremera i Albert Coll Arredondo gràcies a les facilitats i l'amabilitat dels Srs. Simón i José Maria de Olivar i Despujol i la seva família.

Fig. 14. Fotografia de Sa Vinyeta i de cala en Busquets presa des del port de Ciutadella cap a la dècada de 1920-1930. Estreta de: CATALÀ, Joana *et al.* (2003). *Imatges d'un segle. Ciutadella al llarg del segle XX*. Ajuntament de Ciutadella de Menorca. Ciutadella de Menorca. Pàg. 44.

Fig. 15. Fotografia de la petita platgeta de cala en Busquets presa a principis del segle XX. Fotografia cedida per Albert Coll Arredondo.

Fig. 16. Fotografia d'una vista de Ciutadella i dels quarters d'Alfons XIII presa des de la torre del casat de Sa Vinyeta, datada cap a la dècada de 1920-1930. Estreta de: CATALÀ, Joana *et al.* (2003). *Imatges d'un segle. Ciutadella al llarg del segle XX*. Ajuntament de Ciutadella de Menorca. Ciutadella de Menorca. Pàg. 36.

Fig. 17. Fotografia on apareixen la "senyora" i part dels seus fills en el banc de pedra dels jardins de davant el safareig gran de Sa Vinyeta, datada el 1935. La dona que apareix a la fotografia és Maria del Pilar Despujol i Pou; a la seva dreta hi ha Concepció de Olivari i Despujol i, a la seva esquerra, Luís de Olivari i Despujol; la filla a dreta és Auxiliadora de Olivari i Despujol; les filletes assegudes en primer terme són, d'esquerra a dreta: la filla dels pagesos (sense identificar), Pilar de Olivari i Despujol i Dolores de Olivari i Despujol. Fotografia cedida per Simón de Olivari i Despujol.

Fig. 18. Fotografia de la família pagesa que va estar a Sa Vinyeta entre 1944 i 1949. Està feta al lloc de Son Olivari Nou, poc abans de traslladar-se a Sa Vinyeta. L'home amb un filllet assegut al davant és Onofre Benejam; la dona és la seva muller, Joana Marquès; els dos filllets són Sebastià i Onofre Benejam. La resta de personatges no han estat identificats. Apareixen diferents soldats del quarter de Son Olivaret. Fotografia cedida per Antoni Benejam Marquès.

Fig. 19, 20, 21 i 22. Fotografies de la família pagesa que va estar a Sa Vinyeta en la dècada de 1950. La fotografia 19 està presa en els horts; l'home dret en l'extrem endret és Antoni Bosch Anglada i, davant seu, el seu fill Antoni Bosch Gorries; la dona és Francisca Gorries Mesquida i, davant seu, hi ha la seva filla Joana Bosch Gorries; l'home assegut és un familiar recordat com "en Patateta"; el sisè personatge no ha estat identificat. La fotografia 20 està presa al costat de la sinya del casat, hi apareixen Antoni i Joana Bosch Gorries i la seva germana petita Eulàlia. La fotografia 21 està presa en els galliners, hi apareix Joana Bosch i la seva germana petita. En la fotografia 22 apareixen els membres de la família Bosch-Gorries asseguts a "sa Cadira del Bisbe" o "sa Cadira de sa Senyora". Fotografies cedides per Antoni i Joana Bosch Gorries.

Fig. 23. "Plano de situación para la batería del puerto de Ciudadela", en el qual apareix representada gran part dels horts i les tanques de la finca de Sa Vinyeta i les rodalies de la petita platgeta de cala en Busquets, realitzat poc abans de la Guerra Civil espanyola de 1936-1939. Museu Militar de Menorca (núm. Inv. MTME-3388). Fotografia d'Antoni Camps Extremera.

Fig. 24. Ortofoto de l'any 1956 on apareix Sa Vinyeta; feta en un vol fotogramètic realitzat a nivell estatal en cooperació entre l'exèrcit de l'aire d'Espanya i la Força Aèria dels Estats Units. Extreta de: <http://www.ideib.cat>.

Fig. 25. Ortofoto de les cases de Sa Vinyeta abans de les obres de construcció de l'alberg juvenil, de 2002. Extreta de: <http://www.ideib.cat>.

Fig. 26. Ortofoto de les cases de Sa Vinyeta durant les obres de construcció de l'alberg juvenil, de 2005, presa tot just després de l'enderrocament de les instal·lacions agropecuàries del lloc. Extreta de: <http://www.ideib.cat>.

Fig. 27. Ortofoto de les cases de Sa Vinyeta presa tot just després de finalitzar les obres de construcció de l'alberg juvenil, de 2006. Extreta de: <http://www.ideib.cat>.

Fig. 28. Ortofoto per satèl·lit de 7 de juliol de 2007, on apareixen les cases de Sa Vinyeta després de les obres de construcció de l'alberg juvenil; disponible en l'aplicació Google Earth 6 (descàrrega gratuïta a <http://earth.google.es>).

Fig. 29. Ortofoto per satèl·lit de 7 de juliol de 2007, on apareix tota la finca de Sa Vinyeta, disponible en l'aplicació Google Earth 6 (descàrrega gratuïta a <http://earth.google.es>).

Fig. 30. Fotografia aèria de l'alberg juvenil de Sa Vinyeta. Extreta de: <http://savinyeta.blogspot.com>.

Fig. 31. Fotografia presa el dia de la presentació del conveni de col·laboració entre les diferents administracions per a la gestió de l'alberg juvenil de Sa Vinyeta, de dia 17 de novembre de 2010, i publicada en el *Menorca. Diario Insular*, de 18 de novembre de 2010. Extreta de: <http://www.menorca.info>. D'esquerra a dreta: Josep Lluís Torres Faner, Conseller Insular de Joventut; Pilar Carbonero Sánchez, alcaldessa de Ciutadella; i Fina Santiago, consellera de Benestar Social del Govern de les Illes Balears.

Fig. 32. Fotografia de l'equip Gibet de voluntariat durant les tasques de recuperació dels horts i jardins de Sa Vinyeta. Fotografia cedida per Albert Coll Arredondo.

Fig. 33. Fotografia realitzada durant la visita guiada a Sa Vinyeta feta al grup del curs "Els oficis d'antany: oficis i eines del passat" organitzat pel Govern de les Illes Balears al Centre Municipal Universitari de Ciutadella, de dia 19 de març de 2011. Fotografia cedida per Emília Suárez Faner.